

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ У СВІТОВІ ОСВІТНІ РЕЙТИНГИ

Розглянуто методики формування світових освітніх рейтингів та визначено основні причини відсутності українських університетів в них. На основі цього запропоновано основні шляхи подолання проблем вищої освіти в Україні та перспективи входження вітчизняних університетів в світові рейтинги.

Ключові слова: університети, рейтинги, вища освіта.

Постановка проблеми. Перший рейтинг вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ) опублікований в 1983 р. [1], в якому журналом "US News and World Report" було визначено "Кращий американський коледж". Зараз існує безліч рейтингів вищих навчальних закладів, що дасть змогу оцінити позицію навчального закладу як у глобальному порівнянні (наприклад, шанхайський рейтинг), так і в регіональній (наприклад, європейській) або національній системі координат.

Рейтинги ВНЗ стали дієвим інструментом управління системою освіти, засобом підвищення конкурентоспроможності та якості освіти, з одного боку, та важливим джерелом отримання інформації про ВНЗ абітурієнтів. Залучення якомога більшої чисельності абітурієнтів є основою для досягнення стратегічної мети діяльності будь-якого підприємства в ринкових умовах, зокрема і сфери освітніх послуг, – отримання та максимізації прибутку. Отже, заклади вищої освіти зацікавлені в створенні позитивного іміджу, висвітленні схвальної інформації про свою діяльність та якість освіти в будь-якому інформаційному джерелі, тим більше всесвітньо відомих та авторитетних виданнях. Рейтинги ВНЗ, а особливо світові, є відображенням загального визнання та популярності, чого наразі дуже не вистачає українським вищим освітнім закладам.

Метою дослідження є визначення основних перешкод входження України в світові рейтинги університетів, зокрема, на основі дослідження методик формування таких рейтингів. Це дасть змогу виявити шляхи та перспективи входження українських ВНЗ в світовий освітнянський простір.

Основний матеріал дослідження. В Україні є розвинена мережа ВНЗ, чільне місце в яких посідають університети. Зокрема, в 2011 р. у країні налічувалось 349 ВНЗ III і IV рівнів акредитації [2], зокрема – 197 університетів [3]. Серед них – один із найстаріший у Східній Європі та найстаріший університет України, заснований у 1661 р., Львівський національний; найбільш престижні в державі, які поєднують багатолітні традиції та інноваційні інструменти надання освіти, які є розробниками багатьох навчальних програм, а, отже, законодавцями в сфері освіти – Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Національний університет "Києво-Могилянська академія", Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут", Донецький національний технічний університет тощо. Ці навчальні заклади володіють потужною матеріально-технічною базою, кадровим потенціалом, науковими школами, відомі далеко за межами своєї країни, проте не входять в світові університетські рейтинги.

Для того, щоб визначити причину відсутності українських університетів у світових рейтингах, доцільно, насамперед, дослідити методологію таких рейтингів, визначити, за якими критеріями ВНЗ оцінюються і відбираються у списки найкращих.

Одним із найбільш авторитетних рейтингів університетів є Шанхайський рейтинг (ARWU – академічний рейтинг світових університетів). Він оцінює переважно науково-дослідну складову університетської діяльності, розглядаючи декілька критеріїв. Насамперед, якість освіти (10 %), яка визначається за числом випускників, які отримали Нобелівську премію чи особливі відзнаки в своїх галузях; друге – рівень викладачів (40 %), який визначається за двома категоріями: а) кількість викладачів – лауреатів Нобелівських премій та спеціальних відзнак в своїх галузях (20 %); б) частота цитування праць викладачів в 21 предметній категорії за версією ISI Highly Cited (20 %); третє – результативність наукових досліджень (40 %), яка визначається за кількістю публікацій у відомих академічних журналах світу, і четверте – своєрідна "Академічна густина" університету (10 %), коли результати, отримані першими трьома критеріями, діляться на число постійних викладачів університету [4]. До прикладу, "Індекс Гарварда" – 100 %.

Якщо загалом оцінити українські університети за критеріями Шанхайського рейтингу, то очевидними є такі причини відсутності в ньому вітчизняних ВНЗ:

- відсутність випускників та викладачів українських університетів, нагороджених Нобелівською премією чи особливими відзнаками в своїх галузях. Це проблема не лише нижчої якості наукових та прикладних доробок вітчизняних викладачів порівняно зі світовими науковцями, що, поза сумнівом, є важливою проблемою розвитку вітчизняної науки. Це ще й проблема організації української науки – у нас традиційно дослідницька сфера акумульована в системі Академії наук, а університет переважно виконує навчальну функцію. Є ще проблема із критерієм оцінювання. Поза сумнівом, нагородження чи навіть номінація на Нобелівську премію, чи медаль Філдса є виявом світового визнання. Проте отримання цих премій є дуже обмеженим і в часі (раз на рік) і за критеріями номінування. За більшість напрямків досліджень не дають Нобелівську премію. Загалом у світі всього 806 володарів цієї премії. Медаль Філдса надається за дослідження в обмеженій області математики і лише дослідникам, молодшим за 40 років. Отже, надто мало науковців мають змогу отримати такий рівень світового визнання, за яким оцінюють якість науки в університеті.
- порівняно невелика частота цитувань та публікація праць викладачів українських університетів в відомих світових журналах. Причиною цього є, насамперед, переважання публікацій вітчизняних науковців в українських наукових виданнях. Мовний бар'єр не сприяє поширенню інформації в світовому науковому просторі. Але навіть та невелика частина вітчизняних науковців, яка публікує свої праці в іноземних наукових джерелах, досить часто надають перевагу публікаціям у виданнях закордонних університетів, почесними званнями яких вони володіють, чи в яких закінчили ті чи інші програми.

Другим шановним рейтингом університетів вважається рейтинг впливового британського видання "Таймс", який з 2009 р. формує перелік найкра-

щих університетів світу спільно з компанією "Thomson Reuters". Критерії їх рейтингу такі: перший – оцінка науково-дослідної діяльності університетів – 55 % (кількість наукових публікацій в розрахунку на одного співробітника; індекс цитованості праць співробітників, сума прибутку від науково-дослідної діяльності в перерахунку на одного наукового співробітника, обсяг фондів, додатково приваблених для науково-дослідної роботи від громадських організацій і реального сектора економіки і репутація університету як науково-дослідної установи за підсумками опитування представників академічного співтовариства); другий – оцінка інституціональних характеристик університету – 25 % (кількість співробітників на одного викладача, співвідношення випускників з PhD (ступінь доктора філософії, що прирівнюється до вітчизняного ступеня кандидата наук) та іншими науковими ступенями, оцінка якості викладання в університеті з боку академічного співтовариства і обсяг прибутку університету в розрахунку на одного співробітника); третій – оцінка економічної та інноваційної активності університету – 10 % (прибуток, отриманий від науково-дослідної діяльності від реального сектора економіки в перерахунку на одного наукового співробітника); четверте – інтернаціоналізація університетів (співвідношення іноземних та місцевих студентів та іноземних та місцевих викладачів).

Причинами відсутності українських університетів в рейтингу журналу "Таймс" є знову, ж таки, слабка цитованість викладачів вітчизняних університетів та мала кількість публікацій в іноземних джерелах. Вагомою причиною відсутності українських університетів в рейтингу журналу "Таймс" є фінансування наукової роботи в цих закладах зокрема, і в Україні загалом. Визначено, що задекларовано в бюджеті фінансування наукової роботи в Україні в розмірі трохи більше 1 % ВВП країни (1,1 % – за 9 місяців 2011 р. [2]), реально – цей показник значно менший. Тоді як у США, чиї університети очолюють світові університетські рейтинги більше 10 років цей показник становить 2,26 %. Частка фінансування наукових досліджень за рахунок бюджету країни становить 41,2 %, решта 58,8 % припадає на залучені кошти громадських організацій та реального сектору економіки. Частка державного фінансування наукових досліджень в різних країнах світу становить від 30 до 70 %. Наприклад, у США. Тобто, фінансування наукової сфери є надто слабким і нездатним щодо аналогічних показників провідних країн світу.

Оцінка інституціональних показників теж відображає проблеми в освітній та науковій сферах України. Незважаючи на стрімке зростання наукових кадрів в останні роки в державі (рис. 1), їх співвідношення до загального числа випускників ВНЗ країни ще залишається достатньо низьким – 0,67 % докторів наук на одного випускника ВНЗ та 3,9 % кандидатів наук. Своєю чергою, однієї із важливих причин низького співвідношення ступеневих випускників є непривабливість сфери науки через низьку якість її фінансування та оплати праці порівняно з реальним сектором економіки.

Однією із найвагоміших проблем української освітньої сфери є низька якість освіти. Це зумовлено тотальним охопленням всієї сфери освіти корупцією, відставанням вітчизняних програм підготовки фахівців різних освітньо-

кваліфікаційних рівнів від програм провідних світових університетів (повна залежність ВНЗ від рекомендацій Міністерства освіти і науки щодо формування програм нормативних дисциплін, низька якість наукової роботи, слабка мобільність викладачів, що не дає змоги переймати і використовувати зарубіжний досвід), домінуванням у вітчизняному суспільстві необхідності отримання диплому, а не знань (що зумовлено, насамперед, існуванням корупції під час працевлаштування, дефіцитом робочих місць, низькою оплатою праці в багатьох сферах економіки країни).

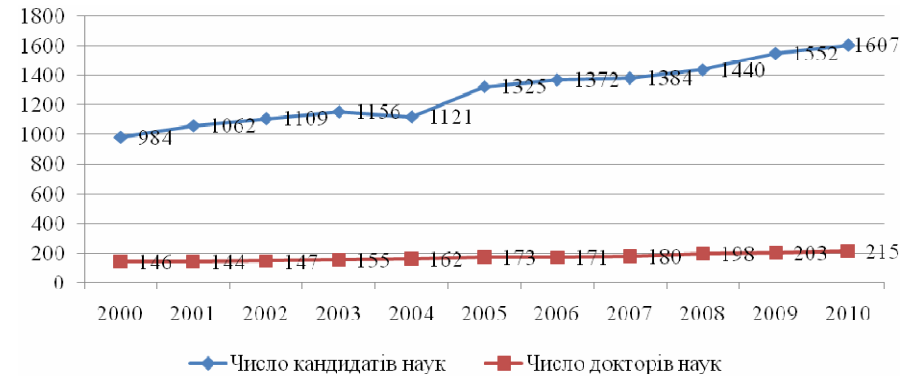

Рис. 1. Показники зміни чисельності наукових кадрів в Україні в 2000-2010 рр.

Низька якість української освіти, своєю чергою, зумовлює низьку привабливість іноземних студентів та викладачів у цю сферу. Отже, показник інтернаціоналізації університетів України є значно нижчим порівняно зі світовими показниками.

Колишній заступник міністра освіти, а тепер керівник Центру освітнього моніторингу П. Полянський запевняє, що сьогодні найбільш шанованим і впливовим рейтингом ВНЗ вважається QS World University Rankings, складений британською дослідницькою групою QS[4]. "Складовими цього рейтингу є: по-перше, індекс цитування наукових праць вчених і викладачів університету (32,5 %); по-друге, обсяг і репутація виконуваних науково-дослідних робіт (30 %); по-третє, умови навчання для студентів (30 %); по-четверте, частка іноземних студентів та викладачів (5 %); по-п'яте, прибуток від наукових досліджень. У рамках досліджень Thomson Reuters опитують 15 тисяч ректорів і 5 тисяч менеджерів компаній, які пропонують роботу" [4, с. 1].

Єдиний світовий рейтинг, в якому відзначено присутність українських університетів – це рейтинг Webometrics. Це рейтинг, який досліджує та визначає найкращу присутність ВНЗ в Інтернеті. Критерії оцінювання цього рейтингу такі: 1) розмір – кількість сторінок, які надають пошукові ресурси Google, Yahoo, Live Search, Exealed (20 %); 2) видимість – кількість посилань на сайт університету в різноманітних Інтернет-повідомленнях (50 %); 3) цінні файли – кількість присутніх на сайті університету файлів в означених форматах, які містять публікації викладачів цього ВНЗ (15 %); 4) Google Академія (анг. Google Scholar) надає інформацію про кількість наукових матеріалів та

їхню цитованість для кожного академічного домену (15 %). Рейтинг проводять за методикою, яка базується на Берлінських принципах визначення рейтингу вищих навчальних закладів, які розробило ЮНЕСКО [3]. У цьому рейтингу найвищу позицію з-поміж українських університетів зайняв у 2012 р. Національний технічний університет України "КПІ", який піднявся з 1325 на 957 місце у загальній таблиці університетів світу (рис. 2). Можна вести мову про зайняте гідне місце українських університетів в рейтингу за ступенем представленості їх сайтів в мережі Інтернет, якщо зважити, що останнє дослідження охоплювало 12000 вищих навчальних закладів світу. Водночас, українські університети не ввійшли навіть в першу тисячу в названому рейтингу, відтак – місце для самовдосконалення українських університетів є і в цьому напрямку.

Рис. 2. Представленість українських університетів в рейтингу Webometrics у 2011-2012 рр.

Дослідження критеріїв формування університетських рейтингів у світі дали змогу виявити низку проблем, вирішення яких є нагальними для створення умов з метою входження вітчизняних університетів в перелік кращих у світі. Водночас, детальний аналіз проблем дає змогу їх згрупувати за рівнем вирішення (рис. 3). Розвиток вітчизняної вищої освіти та підвищення її конкурентоспроможності безпосередньо залежать від вирішення всіх проблем системно, без виділення основних і другорядних.

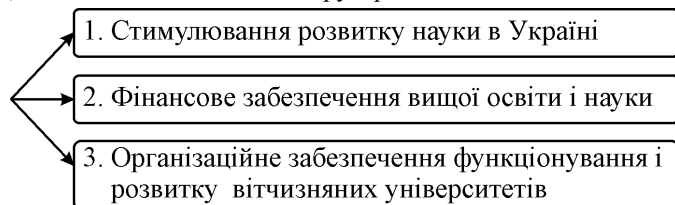

Рис. 3. Шляхи подолання проблем вищої освіти в Україні

Отже, на першому рівні реалізації заходів щодо входження українських університетів у світові рейтинги є стимулювання розвитку науки в країні. В основі вирішення цієї проблеми лежить фінансове забезпечення науки. Це, насамперед, матеріально-технічне забезпечення досліджень, що охоплює і наявність обладнання для проведення дослідів та експериментів, бібліотечних фондів, вільний доступ до мережі Інтернет в необмеженому режимі, фінансування різноманітних відряджень, пов'язаних із реалізацією того чи іншого наукового проекту.

Безумовно, що існування часто дефіцитного, або "бідного" бюджету, в якому на фінансування науки припадає 1 % ВВП, не можливо вести мову про тотальне фінансування всіх наукових досліджень. Відтак, доцільно скористатись досвідом провідних країн світу. Зокрема, в Німеччині, чотири університети якої входять в ТОП-100, практикується цільове фінансування закладів вищої освіти та окремих наукових проектів. Це пояснюється прагненням країни підтримати кращі університети шляхом індивідуального фінансування. На погляд Філіпа Альтбаха, директора Центру міжнародної вищої освіти при Boston College, "Проекту Німеччині Excellence Initiative, схоже, дає свої плоди. Установам, що отримали підтримку, вдалося стати кращими і створити нові програми. Амбітні університети, яким не вдалося отримати підтримку, все ж наполегливо працюють, щоб бути конкурентоспроможними. Схоже, цей проект підказує системі нові ідеї" [1].

Отже, держава повинна об'єктивно визначити 5-8 вищих навчальних закладів, які мають реальні наукові досягнення та, відповідно, найбільші шанси потрапити до міжнародних рейтингів. У межах спеціальних програм необхідно істотно збільшити фінансування таким ВНЗ і доцільно створити податкові та інші пільги та преференції для бізнес-структур, які захочуть вкласти гроші в розвиток наукових та навчальних програм цих університетів.

Розвиток наукового потенціалу, як наступних захід щодо стимулювання розвитку науки в країні, повинен ґрунтуватись на передовому світовому досвіді, з використанням вітчизняних традицій та існуючих наукових надбань. Це і всесвітньовідомі науковці, і сформовані та ефективно працюючі наукові школи, і зростання чисельності студентів, які виконують магістерські програми, і чисельність аспірантів, які працюють над кандидатськими дисертаціями, зростання чисельності кандидатів та докторів наук. Проте, як вже було зазначено наука в Україні переважно сконцентрована в системі Академії наук. Відтак, доцільно не лише проводити зустрічі з видатними науковцями країни (що практикується вищими навчальними закладами), але й залучати видатних науковців до викладання в університетах, керування не лише кандидатськими, але й магістерськими проектами, створювати умови для проходження наукової практики студентів у наукових установах країни. Важливим є в цьому напрямі стимулювання розвитку науки ще й організація переймання зарубіжного досвіду, зокрема, шляхом налагодження міжнародних зв'язків з провідними університетами світу, виконання спільних наукових проектів, мобільність викладачів та студентів. Власне зазначена мобільність є одним з основних принципів провадження Болонського процесу, що передба-

чає гармонізацію навчальних програм в усіх країнах-учасниках цього процесу та вільний обмін студентами та викладачами між ВНЗ цих країн. Проте, для України цей принцип, незважаючи на її приєднання до Болонського процесу, переважно залишається лише задекларованим. За таких обставин виникає необхідність гармонізації навчальних програм університетів. Важливою перешкодою в цьому напрямку є Міністерство освіти і науки України, з-під повного контролю і впливу якого давно назріла необхідність виходу вищих освітніх закладів, як це практикується в більшості країн світу. Друге, що потрібно зробити для підвищення мобільності та обміну досвідом в освітній та науковій сферах – створити умови для отримання якісної, рівноцінної вищої освіти в Україні іноземним студентам. А це і необхідність підвищення якості викладання, і боротьба з корупцією, і створення можливостей для отримання стипендій іноземцями, і необхідність вільного володіння іноземними мовами наукового і викладацького персоналу та студентів.

Перш ніж претендувати на місця в світових рейтингах, українські університети повинні "викорінити" хабарництво, яке починається на етапі вступу до вузу та претендування на бюджетні місця, проходить через увесь період навчання студентів і триває аж до складання державних випускових іспитів та захисту дипломної роботи. Позитивним є досвід в боротьбі з корупцією Грузії, яка після Революції троянд практично позбулась цього явища в усіх сферах суспільних відносин, зокрема і в освіті. Як зазначає ректор Грузинського університету ім. Іллі Чавчавадзе філософ Гігі Тевадзе, який після Революції троянд був керівником проекту реформи в системі освіти Грузії: "Корупція – це наслідок погіршення якості освіти. Ви не назвете жодної країни, де дослідницький і освітній процес знаходяться на високому рівні, і при цьому існує корупція" [6]. Для боротьби з корупцією в освітній сфері Грузія, насамперед, запровадила незалежне оцінювання знань на всіх рівнях вступних кампаній (і для здобуття ОКР бакалавр, і ОКР магістр). Отже, оцінювання знань повністю виведене з-під компетенції знань тих, хто їх надає. Зросла зацікавленість здобувачів освіти до поліпшення її якості, відповідно, зменшились бажання та можливість отримати бажане місце в освітньому закладі незаконним шляхом. Україна вже запровадила зовнішнє незалежне оцінювання знань учнів, які мають намір вступати до ВНЗ. Доцільно запровадити також незалежне оцінювання випускових екзаменаційних робіт на всіх освітньо-кваліфікаційних рівнях.

Важливим напрямком організаційного забезпечення функціонування і розвитку вітчизняних університетів є подолання мовного бар'єру, який існує як у студентському, так і викладацькому середовищі. За даними проведеного анкетного опитування, лише 10 % викладачів та 28 % студентів вільно володіють іноземною мовою і можуть та використовують її в своїй професійній діяльності. При цьому 70 % сайтів в мережі Інтернет знаходиться в Америці, а англійська мова є найпоширенішою мовою спілкування у світі. Необхідно запровадити тотальне вивчення англійської мови на всіх рівнях здобуття освіти, починаючи із дошкільних закладів, організувати вивчення мови і для вже працюючих українців, зробивши це державною програмою та описавши

галузеві етапи оволодіння іноземною мовою. Наприклад, у Грузії запровадження вивчення та використання англійської мови охопило всі сфери суспільних відносин. Зокрема, студенти повинні досягнути певного рівня у вивченні англійської – B2, тільки після цього вони можуть отримати диплом бакалавра. Вільне володіння англійською мовою вітчизняними науковцями дасть змогу збільшити рівень їх цитованості, оскільки результати їх досліджень отримають більше розповсюдження і вивчення в світі. Тож це сприятиме і підвищенню якості науки в країні, розвитку її в світовій площині.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Під час розгляду проблеми входження українських університетів в світові рейтинги та методологій цих рейтингів виникає критичне ставлення і до самих рейтингів. Основні споживачі рейтингів – студенти та потенційні абітурієнти, яких не так турбує розвиток науки у ВНЗ, як якість освіти та можливість працевлаштування після його закінчення. Критика існуючих критеріїв оцінювання університетів спонукала світову спільноту звернути увагу на формування рейтингів, організувати роботу щодо їх вдосконалення. Отже, в Україні з'явиться можливість появи у світових університетських рейтингах після їх перегляду та удосконалення.

Загалом, Україні, насамперед, потрібно реформувати систему вищої освіти і науки шляхом реалізації заходів, наведених вище. Тобто зробити все можливе для підвищення якості освіти і науки, зростання її конкурентоспроможності. Проте необхідно пам'ятати, що входження у світові університетські рейтинги – це не самоціль, а лише інструмент для досягнення глобальнішої мети – отримати чесне і об'єктивне визнання української вищої освіти світовою спільнотою.

Література

1. Світові рейтинги університетів: чи існує ідеальна модель?. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.osvita.ua/abroad/higher_school/articles/20540.
2. Статистична інформація. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.te.ukrstat.gov.ua/statinfo.html>; <http://www.te.ukrstat.gov.ua/statinfo.html>
3. Вищий навчальний заклад. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.uk.wikipedia.org/wiki/Вищий_навчальний_заклад
4. Как у Табачника хотели обмануть Януковича. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.news.finance.ua/ru/~2/0/all/2011/03/30/233203>.
5. THE World University Rankings 2011-2012. [Electronic resource]. – Mode of access <http://www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings/2011-2012/301-350.html>
6. Россия делает все, чтобы Украина и Грузия почувствовали себя странами одной судьбы. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.compromat.ua/ru/16/68281/index.html>.

Дуляба Н.И. Проблемы и перспективы вхождения украинских университетов в мировые образовательные рейтинги

Рассмотрены методики формирования мировых образовательных рейтингов и определены основные причины отсутствия украинских университетов в них. На основании этого предложены основные пути преодоления проблем высшего образования в Украине и перспективы вхождения отечественных университетов в мировые рейтинги.

Ключевые слова: университеты, рейтинги, высшее образование.

Dulyaba N.I. Problems and prospects of entering the Ukrainian universities in the world education rankings

The technique of forming international educational rankings and identified the key reasons for the lack of Ukrainian universities in them. On the basis of it the basic ways of overcoming of problems of higher education in Ukraine and prospect of including of domestic universities are offered in the world ratings.

Keywords: university, ratings, higher education.

УДК 314.5 Аспір. О.П. Подра¹ – Хмельницький національний університет

СИСТЕМНІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗМІНИ В ЕКОНОМІЦІ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Дослідженню вплив системних соціально-економічних змін на процеси формування, розвитку та інвестиційного відтворення людського капіталу, як ключової виробничої сили інформаційного суспільства. Встановлено поступове зростання інформаційних галузей у виробництві ВВП та зміщення рівня зайнятості населення у галузі, притаманні розвитку інформаційного суспільства

Ключові слова: людський капітал, конкурентоспроможність, інформаційне суспільство.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасна економіка характеризується динамічним розвитком, ускладненням господарських відносин, виникненням нових форм організації та методів управління, підвищеною роллю людського чинника у економічному зростанні. Глобалізація господарських процесів, сприяє поширенню знань та інформації у світовому масштабі і, як наслідок, зменшенню розриву в технологічному розвитку між країнами, переходу до інформаційного суспільства, основною виробничою силою якого є людський капітал, що здатен ефективно використовувати, розподіляти та передавати інформацію, використовувати інформаційно-комунікаційні технології в економічній діяльності з метою підвищення її ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорію людського капіталу досліджували іноземні науковці Т. Шульца, Г. Беккера, а згодом Дж. Мінцера, Дж. Кендрика, Е. Денісона. Теорія людського капіталу є актуальною темою дослідження вітчизняних науковців: В. Антонюк, А. Гальчинського, В. Геєця, О. Грішнєвої, М. Долішнього, С. Злупко, Е. Лібанової, С. Мочерного, Л. Семів, І. Чекан та ін. Інформаційну економіку та інформаційне суспільство досліджували А. Колодюка, П. Леоненко, О. Маруховського, Л. Мельника, Л. Федулової, А. Чухно, П. Юхименко та ін.

Невирішені аспекти проблеми. Незважаючи на наявні наукові здобутки теорії людського капіталу та інформаційного суспільства, висвітлення проблематики розвитку людського капіталу в умовах становлення інформаційного суспільства, його вплив на рівень національної конкурентоспроможності держави залишається недостатньо вивченим. Актуальності набуває дослідження впливу соціально-економічних змін на процеси формування, роз-

витку та інвестиційного відтворення людського капіталу в умовах переходу до інформаційного суспільства.

Постановка завдання. Для висвітлення невирішених частин наукової проблематики необхідно здійснити аналіз стану конкурентоспроможності національної економіки та людського капіталу, дослідити рівень розвитку інформаційного суспільства на основі аналізу розподілу галузей у виробництві ВВП та структурою зайнятості населення у індустріальних та інформаційних секторах.

Основний матеріал дослідження. Формування інформаційного суспільства відбувалося під впливом науково-технічного прогресу, що забезпечив розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, наслідком чого стало подолання перманентних криз індустріального суспільства внаслідок відсутності інформації стосовно потреб, смаків, обсягів виробництва та транспортування. Розвиток інноваційних технологій та перебудова соціальних структур під впливом інформаційного суспільства створює передумови для зміни відносин власності, вартості, товарно-грошових відносин; зростання ролі людського капіталу з високими якісними характеристиками. Основними рисами інформаційного суспільства є створення глобального інформаційного простору, що здатен забезпечити нову якість життя; збільшення ваги інформаційно-комунікаційних технологій та на їх основі продуктів і послуг у ВВП; поява якісно нових інформаційно-комунікаційних технологій, що здатні забезпечити доступ до національних та світових інформаційних ресурсів, сприятимуть подоланню інформаційної нерівності шляхом задоволення потреб населення в інформаційних продуктах та послугах. В інформаційному суспільстві значення трудових ресурсів актуалізується і вони розглядаються виключно з позиції людського капіталу, що в процесі реалізації створює додаткову вартість. Аналізуючи сучасний стан розвитку України, можна зробити висновок, що в країні переважає індустріальний спосіб виробництва, однак, необхідно зазначити, що паралельно з розвитком індустріальної економіки відбувається інтенсивна інформатизація всіх сфер життя, внаслідок чого новітні інформаційні технології перетворюються у чинник соціально-економічного та духовно-інтелектуального розвитку суспільства, що висуває нові вимоги до якості людського капіталу. Перехід України до інформаційного суспільства пов'язаний з певними передумовами:

- по-перше, з необхідністю підвищення економічного розвитку та недопущення ще більшого відставання від економічно розвинених країн, що вже знаходяться на вищій стадії суспільних відносин і характеризуються переходом до економіки знань;
- по-друге, із зростанням конкуренції на світових ринках та необхідністю підвищення конкурентоспроможності національних товарів на основі зниження їх матеріало- та енергомісткості, покращення якості, застосування новітніх технологій та техніки, що значно знижують собівартість продукції.

Очевидно, що зазначені передумови є актуальними та взаємопов'язаними, оскільки в межах внутрішніх ресурсів національної економіки важко здійснити перехід до інформаційного суспільства, то ключовим чинником,

¹ Наук. керівник: доц. М.В. Ніколайчук, канд. екон. наук – Хмельницький НУ